

Жыраулар поэтикасындағы «шынайы адам» концептісі¹

*Б.И. Нұрдәулетова^а, М.Т. Шохаев^б, А.Б. Кенғанова^с

^аШ. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау, Қазақстан Республикасы. (E-mail: nurdauletova@mail.ru)

* Байланыс үшін автор: nurdauletova@mail.ru

^бЛ.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан Республикасы (E-mail: mshokhayev@mail.ru)

^сШ. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау, Қазақстан Республикасы. (E-mail: kenganova.anar@mail.ru)

ARTICLE INFO

Кілт сөздер:
концептуалды
әдіснама,
жырау, сопылық,
кемел адам,
діни тезаурус,
құндылық, өлең
мәтіні.

XFTAP 16.01.07

DOI: <http://doi.org/10.32523/2664-5157-2022-2-72-85>

АННОТАЦИЯ

Жыраулар – ауызша эпикалық дәстүрді жасаушы және таратушы ерекше өнер иелері. Ауызша эпикалық дәстүр көне Грекияда, Арабияда, түркі халықтарында, ал XX ғасырдың 40-50 жылдарына дейін Албания, Югославия, Болгария, Македония елдерінде сақталып келді. Жыраулық дәстүрдің басты ерекшелігі – оның ұрпақтан ұрпаққа ауызша тарап жеткізілетіндігінде және жырдың қағазға жазылмай, ауызша шығарылатындығында. Жыраулық дәстүр тудырған ғалам бейнесі өмір мен өлім, қуаныш пен қайғы, туған жер сияқты жалпы адамзатқа ортақ ұғым-түсініктерге және *толық адам, дүниенің жаратылуы, атамекен* сияқты ұлттық танымға қатысты концептілер арқылы анықталады.

Мақала қазақ жырауларының, атап айтқанда, Батыс Қазақстанның көптеген жырауларының шығармашылығындағы сопылық ілімді түсінуге арналған. Авторлар сопылық ілімде адамзаттың рухани-адамгершілік дамуы мен мәдени және интеллектуалдық дамуындағы рөлін ашатын жүйелі зерттеулер әлі де жоқтың қасы екенін атап көрсетеді. Авторлар сілтеме жасаған еуропалық ғалымдардың арасында суфизмнің жағымсыз жақтары туралы өте қарама-қайшы пікірлер бар.

Авторлар «камили инсан» ұғымы сопылық ілімнің негізгі мәнінің бірі, адамның рухани тазаруы, аскетизм, материалдық құндылықтардан бас тарту арқылы толық адамдық даралыққа жетуі екенін атап көрсетеді. Сонымен қатар, мақалада сопылық ілімнің *зікір, пікір ету, шүкір ету, тәубаға келу, тағтым, иман* сынды басқа да мәнді ұғымдары философиялық, теологиялық, тарихи-мәдени мағыналық талдауға ұшырайды. Бұл талдауға жырау-ақындардың поэтикалық мәтіндері көрнекі материал болды.

Received 18 March 2022. Revised 14 May 2022. Accepted 06 June 2022. Available online 31 June 2022.

For citation:

Nurdauletova B.I., Shokaev M.T., Kenganova A.B. The concept of a perfect human in the poetics of zhyrau // Turkic Studies Journal. – 2022. – Vol. 4. – No 2. – P. 72-85. DOI: <http://doi.org/10.32523/2664-5157-2022-2-72-85>

Для цитирования:

Б.И. Нұрдәулетова, М.Т. Шохаев, А.Б. Кенғанова Жыраулар поэтикасындағы «шынайы адам» концептісі // Turkic Studies Journal. – 2022. – Т. 4. – № 2. – 72-85 б. DOI: <http://doi.org/10.32523/2664-5157-2022-2-72-85>

¹ Мақала ҚР БҒМ грантымен қаржыландырылатын «AP08856996 Маңғыстау аймағындағы сакралды мәтіндердің концептуалды кеңістігі (жыраулық мәтіндер, эпитафиялық жазба мәтіндері, петроглифтер)» ғылыми жобасы аясында жазылды.

Кіріспе

Лингвистикалық түсінікте концептіні үш тұрғыда қарастыруға болады: біріншіден концептінің құрамына мағынасы ұлттық тілдік сананың мазмұнын беретін, тілді тұтынушыға тән «балаң дүние бейнесін» сипаттайтын лексемалар кіреді, бұлар ұлттың мәдениетін жинақтаған тілдің концептосферасын құрайды, зерттеудің бұл бағыты лексикалық семантика арқылы дүниені концептуализациялау нәтижесінде жүргізіледі, негізгі зерттеу құралы – концепт семантикасының базалық компоненті анықталатын концептуалдық модель болып табылады. Екіншіден, біршама тар аяда концептіге белгілі бір этномәдениет өкілдерін сипаттайтын семантикалық білім жатқызылады. Мұндай концептілер жиынтығы өзіндік құрылымға ие семантикалық кеңістік ретіндегі концептосфера түзе алмайды, бірақ белгілі бір семантикалық кеңістікте концептілік ая жасайды. Сондай-ақ, концептілер қатарына саны жағынан белгілі, шектеулі семантикалық білімге негізделген ұлттық менталды ұғымдар жатқызылады. Оның қатарында ЖАН, ШЫНДЫҚ, ЕРКІНДІК, БАҚЫТ, МАХАББАТ тәрізді метафизикалық концептілер бар.

Концептінің рухани (идеялық) және материалдық негіздемесін талдай келіп, С.Г.Воркачев мынадай қорытынды пікір айтады: «Концепт – это единица коллективного знания/сознания (отправляющая к высшим духовным ценностям), имеющая языковое выражение и отмеченная этнокультурной спецификой. По существу, терминологизации лексемы «концепт» является потребность в этнокультурной авторизации семантических единиц – соотношении их с языковой личностью» [1, с. 79-95].

Жыраулық болмыс тудырған ғалам бейнесінің поэтикалық табиғатын зерттеу жалпы адамзатқа тән ұғым-түсініктер мен қазақы менталитет қалыптастырған ұлттық мәдениет, ұлттық рухтың өзіндік сипатын танытатын жеке концептілер арқылы, атап айтқанда, дүниенің жаратылуын, дүниенің мәнін тану, жеке адамдық тұлға, тұлғаның ерекше болмысын сипаттайтын «шынайы адам» бейнесі, сондай-ақ, адами мәнді толықтыруға қатысатын түрлі категорияларға (сандық, сапалық, жекелік, жалпылық т.б.), олардың поэтикалық тілдің өн бойында көріну әдіс-тәсілдерін зерделеуге қатысты талданады.

Жыраулар тіліндегі ШЫНАЙЫ АДАМ концептісі сопылық ілімнің діни-философиялық жүйесіндегі негізгі ұстанымдар арқылы ашылады. «Шынайы адам» дегеніміз кім? Ол қандай болуы керек? Барлық адамзаттың ақыл-ойы, адам табиғатына берілген қабілет-қасиет, талант пен мүмкіндік көзі (өнер, ғылым, мәдениет) бір ғана нәрсеге бағытталуы, соның жолына қызмет етуі тиіс, ол – шынайы адамдық болмыс.

Зерттеу материалдары мен әдістері

Зерттеу материалдарына XVIII-XIX ғасырлардағы Маңғыстау ақын-жыраулары шығармаларының мәтіні алынды. Тақырыпты зерттеу барысында мәтіндерге концептуалды талдау жасалды, жеке сөздердің мағыналық өрісін айқындауда этимологиялық, лингвокогнитивті зерттеу жүргізілді.

«Ислам» энциклопедиялық сөздігінде *суфи (сопы)* сөзінің парсы және түрік тіліндегі мағынасы «дәруіш», «бишара», «кедей» сөздерімен мағыналас, сондай-ақ, мистикалық тарихат өкілін білдіретіндігі, арабтың факир (пақыр) сөзімен мағыналас екендігі, XI ғасырдың орталарында парсы тілді ортада көбірек қолданылғандығы, себебі осы кезеңде сопылардың уақытша бейресми үйірмелерінің көптеп пайда болғандығы айтылған [2, 56 б.].

Біздің түсінуімізше, немесе біз зерттеген жыраулардың концептуалдық дүниетанымындағы «сопылық» концепциясы бойынша сопы – «ел кезген диуана» емес, адам баласының рухани қалыптасуының терең ілімін меңгерген, сол ілімді үйретіп, кейінгі ұрпаққа жеткізетін өзіндік методологиясы, ғылыми ұстанымы, қалыптасқан жолы бар білім иесі, ғұлама ғалым.

Рас, өздерін жердегі күйкі тірліктен аулақ ұстау үшін кезбелік-дәруіштік өмір жолын таңдаған сопылар да болған. Тіліміздегі *пақыр* (міскін, бейшара, байғұс), *дәруиш*, *диуана* («кезбе» мағынасында) сөздерінің кейінгі қалыпты, тұрмыстық мағынасының орнығуына сопылар мен сопылық жолда рухани тазарудың (пендешілік тұрмысты мансұқ етіп, Алланың жолын насихаттау үшін ел кезу, кезбелік жол ұстану) дәруіштік жолын ұстанғандар туралы ұғым-түсініктер негіз болса керек.

Әрине, аталған мағыналардың қай-қайсысы да сопылық ілімнің ұстанған негізгі идеясын жоққа шығармайды. Дүниенің қызығынан баз кешіп, өмірлерін Аллаға құлшылыққа арнаған, күні-түні Алланы мадақтап, бес уақыт намазын қаза қылмай, тек дәретпен, ғұсылмен жүруді мақсат тұтқан, өздерінің рухани тазалығымен айнала ортаны тазалыққа үндеген, сол жолда жанын пайда етуге дайын болу сопылардың басты мақсаты болуы керек.

Профессор М. Мырзахметұлының: «Сопылық ағымның ең басты да өзекті мәселесі – хақиқатқа жету. Міне осы хақиқатқа жету жолында рухы жағынан тазарып, іштей пәктенгенде ғана адам камили инсани (толық адам) қалпына қол жеткізе алмақ. Осы себепті де бүгінгі күнде осы мәселе тұрғысынан қарағанда қалыптасқан ортақ таным тарих оқулығында: «Сопылық ілімде камили инсан (Абайда толық адам) рухани қалыпқа түсіру, кәмалатқа жеткізу жолындағы дүниетаным ең басты мәселе ретінде қаралады» деп ой байламына келудің айрықша мән-мағынасы бар ортақ танымға айналу» [3, 3 б.], – деген тұжырымы біздің зерттеу ұстанымымызбен сәйкеседі.

Суфизм ілімінің адамзатты қалыптастырудағы ғылыми-теориялық, философиялық, практикалық қызметі Еуропа ғалымдарының ортасында адамзаттың дүниені танудағы «мистикалық» ойлауының көрінісі немесе «дәруіштік» жолдағылардың практикалық әдіс-тәсілі ретінде ғана түсіндіріліп, бағаланып келгенін айта келіп зерттеуші Қ.Бегалинова: «К сожалению, в научно-исследовательской литературе праксеологический аспект суфизма до настоящего времени сводится к узко-практической, рецептурно-ритуальной деятельности. Суть подобных подходов емко выразил Дж.Тримингэм, отмечая, что на практике суфизм – это прежде всего созерцательный и эмоциональный мистицизм» [4, 65 б.], – деп жазады. Қазақ ұлттық философиясын зерттеген академик Ғ. Есім суфизмнің «қазақ топырағында өзіне ерекше кеңістік тапқанын» айтады [5, 112 б.].

Талдау

Сопылар туралы ХІХ ғасырдың ІІ жартысында Маңғыстауда өмір сүрген ақын-жыраулар шығармаларында жан-жақты сипат беріледі.

Ишан, сұпы, тақуам

Бұйрықсыз жолдан сақынған (Аралбай жырау) [6, 429 б.]

Ишан, сұпы, тақуа – діннің жолындағы адам. Бұйрықсыз жол – Алланың бұйрығынсыз, қалауынсыз жасалатын іс, сонда *бұйрықсыз жолдан сақину* «Алла бұйырмаған, қаламаған істен сақтану, бойын аулақ ұстау» деген мағынаны береді.

Сопылықтың белгісі –
 Езуін тартып күлмеген,
 Бұл дүниеге ермеген (Ақтан жырау) [6, 174 б.]
 Сұпыларым көп еді,
 Жад еткен хақты зарланып,
 Ақырет қамын ойлаған,
 Дүнияға қызбай алданып (Ыбырайым ахун) [7, 316 б.]

Сопылық ілімнің жыраулық дүниетанымда кеңінен орын табуына не себеп болды, жалпы жыраулық құбылыстың дүниеге келуінің түпкі бастауы осы ілімнен шығып тұрған жоқ па екен? Енді өз мүмкіндігіміздің шеңберінде осы сауалдарға жауап іздеп қаралық. Алдымен біздің зерттеуімізге дәйек болған жыраулардың өмір сүрген ортасы мен поэтикалық мектебі «батыстық жыраулық мектебі» деп аталады. Маңғыстаудағы жыраулық дәстүрді ғасырдан-ғасырға жалғап бізге жеткізген – Абыл Тілеуұлы, Нұрым Шыршұғұлұлы, Ақтан Керейұлы, Қалнияз Шопықұлы, Әбубәкір Кердері, Қашаған Күржіманұлы т.б. жырауларды кейін кеңестік кезеңде Сәттіғұл Жанғабылұлы, Бәйімбет палуан, Түйте ахун Өтесбайұлы, Түмен Балтабасұлы, Ыбырайым ахун Құлбайұлы т.б. жыраулар жалғастырды. Олардың жыраулық мектеп қалыптастырған поэтикалық ареалы – Маңғыстау, Атырау, Орал, Ақтөбе, Қызылорда облысының Арал, Қазалы аймағы.

Жыраулар өздері өмір сүрген өңірлердегі мектеп-медреселерден мұсылманша білім алған. Оларға Хиуа, Бұхарадағы сопылық ілімді ұстанушы атақты ғұлдамалардың шәкірттері дәріс берген. Ұзақбай жыраудың төмендегі жыр жолдарында Маңғыстау, Атырау аймағында діни білім берген ұстаздар – пірлер туралы айтылады:

Айтайын Әбді ахунды
 Білім алған Бұхардан
 Он екі пәнді құтарған,
 Ұлуғы пірден дұға алған...
 Әзірет-ишан Әбдиің,
 Мирсалық деген пірі екен,
 Қожа Ахмет Иасауи
 Пірден пірге төре екен,
 Силсаласы жалғасқан
 Отыз үш ата жер екен. (Ұзақбай жырау) [8, 132 б.]

Жоғарыда аталған жыраулардың қатарында Ыбырайым-ахун Құлбайұлы, Өр Ишан Дарханұлы, Түйте ахун Өтесбайұлы сияқты сөз зергерлері арнайы діни дәрежеге қол жеткізген, оқымысты жандар. Олардың есімдеріне тіркелген *ишан*, *ахун*, *сұпы* сөздері белгілі бір діни дәрежені білдіреді.

Сопылық әлемдегі ең басты ұстаным – «шынайы адами болмысқа», яғни «Алланың сүйген құлы» дәрежесіне жету болса, оның бірден-бір жолы жүректі тазалаумен байланысты болды. Жыраулар поэтикасында жүректі тазалаудың практикалық та, рухани да жолы *зікір*, *пікір*, *шүкір* ұғымымен байланысты көрсетіледі.

Суфизм туралы ғылыми-теориялық зерттеулер мен діни-танымдық еңбектерде *зікір* – суфизмнің ең басты белгісінен саналады. Ахмад Заруктың «Каваиду ат-тасаввур» еңбегінде: «Суфизмге екі мыңнан астам анықтама берілді. Соның барлығының мазмұны мынаған тіреледі: сопылық – дегеніміз Аллаға шын жүректен, шексіз құлшылық және қызмет ету. Суфизмнің негізгі өзегі жүректі дүниенің кез-келген құмарлығынан

тазалау, негізгі діңі – адамның ұлы жаратушымен байланысы» – дейді. Сопы дегеніміз – жүрегінде Алладан өзге ешнәрсе жоқ, тазарған және Алланың жолындағы қызметі арқылы оның (Алланың) құрметіне бөленген жандар [9, 7 б.].

Бір таңқаларлығы, көптеген еуропалық зерттеушілер зікірді, жалпы суфизмдегі дәруіштікті (дүниенің қызығынан безу, Алланың жолына ғана бет бұру) мұсылман дініне басқа діндерден енген құбылыс ретінде қарастырады. Араб зерттеушісі Абдул-Кадыр Иса орысшаға аударылған кітабында: «Во все времена наибольшему давлению и нападкам подвергался суфизм, потому что в нем заключается суть Ислама, его дух и сила. Противники Ислама стремятся представить суфизм как философскую фантазию, призывающую к отшельничеству и оторванности от реальной общественной жизни, как тормоз в человеческом развитии. Однако Всевышний Аллах обещал сберечь и сохранить свою религию, поэтому перья врагов были сломаны, и ветер развеял их утверждения, а суфизм остался маяком вставших на путь приближения к Аллаху и самым позитивным методом распространения Ислама и укрепления его устоев» [9, 5 б.].

Рас, кеңестік идеологияның салтанат құрған дәуірінде діни идеологияның «жалған, қиялға құрылған догма» ретінде адамзат санасынан аластатылуы діни таным арқылы қалыптасқан адами болмысымыздың, атадан балаға мирас болып келе жатырған имандылық, кісілік қағидаларының күнделікті өмірімізден мүлде шығарылып тастауына, ұмыт болуына әкеп соқтырды. Зікір айту – жабайылық пен тағылықтың немесе «өмірден баз кешіп, ортадан аластатылған дәруіштіктің» белгісінен саналды. Сопылық ілімдегі «жүректі тазалау, Алланы еске алудың» амалы ретіндегі зікір туралы айтуға тыйым салынды.

Әулиесі қойдай шулаған,
Маңғыстаудың ойында
Дәріс айтқан ғалымдар,
Жария зікір топталып,
Уәлилердің сесімен,
Шайтандар қашты от қарып,
Кәпірдің салған кәрінен
Бұл жақсы әдет қалды тоқталып.
Адасты сөйтіп көп халық,
Айыра алмадық арасын,
Адам мен шайтан жұптанып. (Құдас жырау) [8, 246 б.]

Қ.А. Ясауидің «Хикмет» жинағының 1998 жылғы басылымында: «Зикер(а) – еске алу, еске сақтау, зікір, зікір салу. Сопылардың Алланы еске алып, жалбарынуы. Зікір жүрекпен (көңіл), сөзбен және дене қимылы арқылы – үш түрлі жолмен орындалады» [10, 634 б.] – делінген. Жалпы діни философияны, дін тарихын зерттеген ғалымдардың еңбектерінде зікір салу суфизмдегі жүректі тазарту, рухани жаңарудың бірден-бір практикалық тәсілі ретінде беріледі.

Ғ. Есімнің философиялық талдауларында зікір – поэтикалық формаға түскен, өзіндік мақамы бар философиялық шығарма. Зікір айту арқылы дәруіш құдаймен сұхбаттасады. Ал дәруіштер – Аллаға ғашық жандар, сондықтан зікір де Аллаға ғашықтық туралы болмақ [5, 132-133 б.].

Кейінгі ұрпақ жыраулық поэзия арқылы зікірдің шынайы имандылықтың, діни ғұламалықтың белгісі ретіндегі мәнін таниды.

Ұзақбай Қазжанұлының:
 Мәдина, Мекке, Шам шәрі
 Жақсыларым орнаған
Зікір, таспих, салауат
 Муадзин азан ыңлаған, –

деген жолдарында *зікір, таспих, салауат* айту қасиетті Мекке, Мәдина, Шам шаһарын мекендеген жақсылардан (иманды мұсылмандардан) қалған дәстүр екені айтылған. Зікірдің тарихы туралы арнайы зерттеу еңбектерде не айтатынына қысқаша тоқталып өтейік. Суфизмді зерттеуші, профессор Александр Кныштың «Мусульманский мистицизм» [11] еңбегінде Мұхаммед пайғамбардың және оның жолын ұстанушылардың діни заңдылықтарды сақтаудағы ережелердің орындалысына көңілі бітпегендіктен, өздеріне қосымша тыйымдарды таңдап алып, ұстануы сопылық әдебиеттерде сопылықтың алғашқы бастамасынан саналады деп жазылған. Сонда сопылық ілімдегі Аллаға ғашықтықтың жолдары (адалдық, тазалық, Алла алдындағы қорқыныш, Алланы үнемі еске алу (зікір ету), рухани оңашалану, яғни Алламен бетпе-бет оңаша қалу) сопылық (суфизм) ұғымы немесе атауы пайда болмай тұрғаннан бар амал болып саналады. Осы еңбекте оңашалану *хал, фана, шіл* (шілде, қырық күндік оңашалану) терминімен түсіндіріледі. Көптеген діндердегі мистиктердің басты мақсаты – Алланы танып қою емес, Алламен бірігу, тұтасу. Алламен тұтасудың бір жолы – өзіңнің «меніңді» мүлде жоқ етіп, Аллаға айналу – *фана* деп аталады. Немесе адамның бір сәтке дүниені ұмытып, пендешілік қалыптарынан тазару, Аллаға жақындау сәтін *хал*, көпше *ахуал* деп атаған. Сөздікте: «Хал (мн.ч. ахвал, или хаала, мн.ч. хаалаат) – состояние вещи, человека, бога и т.д.» [2, с. 266].

Абдул-Кадыр Исаның түсіндіруінше, Пайғамбардың сахабалары мен табиғундары өздерін сопы деп атамаса да, олар өздерінің Аллаға құлшылық амалдарымен, жандүниесінің тазалығымен, дүниенің байлығына қызықпайтын қарапайымдылығымен шын мәніндегі сопылар болды. Олай болса, жыраулардың зікір туралы Пайғамбар заманынан келе жатқан асыл жол еді деп көрсетуі олардың дүниетанымының кеңдігін, діни білімдерінің терең екендігін танытса керек.

Суфизмнің адамгершілік (*хал*) ілімі бойынша «шынайы адам» болудың тағы бір шарты – *пікір ету және шүкір ету, тәубаға келу*. Халық тіліндегі «өзіңнен жоғарыны көріп пікір ет, төменді көріп шүкір ет» деген философиялық түйінінің түп негізі де осы *пікір ету және шүкір етуде* жатса керек.

Алланың асыл құлдары
 Зікір етіп зарлаған,
 Пікір етіп барлағын,
 Шүкір етіп шыдаған,
 Өз нәпсісін сынаған,
 Сөйтіп Хаққа ұнаған. (Өмір ақын) [6, 363 б.]
 Екі дүние арасын
 Пікірменен жалғаған (Сүгір жырау) [12, 282 б.]

Жыраулар тіліндегі «пікір ету» – өткеннен тағлым алу, дүниенің баянсыздығынан тәлім алу, қорытынды шығару арқылы меңзеледі. Мәселен, жалғыз баласынан айырылып, қайғы-қасірет жұтқан Аралбай жырауды жұбату кезінде Қашаған жырау арғы-бергі замандардағы пайғамбарлардың, сахабалардың басынан өткен қиыншылықтарын

баяндай келіп, соған қарап пікір етуін, Алланың салған ісіне шыдап, осы бергеніне де қанағат, шүкір етуін сұрайды:

Құшақтап біраз сүйгенің –

Алладан болған мырзалық. (Қашаған жырау) [6, 394 б.]

Өлең өрнегінде пікір, шүкір сөздері үнемі қатар қолданылып, бірі (пікір) – негізгі әрекет болса, екіншісі (шүкір) соның қорытынды түйіні ретінде беріледі.

Біздің зерттеуімізге дерек болған жыраулар поэзиясында *зікір*, *пікір*, *шүкір* имандылықтың, Алланы танудың, мұсылманшылықтағы *тарихат*, *хақиқат*, *шариғат* жолын танып-білудің бірден-бір тәсілі ретінде және шынайы мұсылмандардың «діннің бүтіндігін сақтаудың, адамзатты жер бетіндік күнәлардан сақтаудың» бірден-бір амалы ретінде жиі тілге оралып отырады:

Құдайдың сүйген құлдары

Күндіз-түні зарлады.

Зікір айтып Аллаға,

Тәуекел етіп Тәңірге

Шариғат жолын таңдады (Сәттіғұл жырау) [7, 104 б.]

Зікір еткен Аллалап,

Тахуалар өтті ғылымды

Мұсылман түгел естіді

Бекеттей ұлығ пірімді (Сәттіғұл жырау) [7, 104 б.]

Жер-жерден мешіт салдырып,

Ғұлама, ишан, ахунға

Жақсыларым тұрған пірленіп.

Мүршит пен мүрит жыйылып,

Алланың нұры құйылып,

Медіресе-мешіт ішінде

Зікір қылып еңіредік (Есмағамбет жырау). [8, 17 б.]

Ізбас жырау Есімұлының:

Мағына тапсаң жарасар

Шығарып әуез зыбаннан,

«*Зікірулаһә зикрән*

Кәсирен» – деген Құраннан.

Мұнымды жалған дей алмас

Құдайдан қорқып ұялған [7, 80 б.], –

деген жолдарында *зікір* айтып Құдайды еске алудың Құранмен бекітілгендігі («*Зікірулаһә зикрән Кәсирен*» – деген Құраннан) дәлелдене түседі.

Жыраулар тілінде *зікір* – көбінесе *таспих*, *салауат*, *жария*, *тағлим* сөздерімен қатар қолданылады:

Аллалаған пір де өткен,

Зікір, *таспих*, *жария*

Мешіттің ішін гүл еткен (Қашаған жырау) [6, 39 б.]

Азаннан тұрған ыңлатып

Тағлим, таспих, салауат

Зікір айтқан түн қатып (Сәттіғұл жырау) [7, 104 б.]

Зікір, *таспих*, *салауат*

Муадзин азан ыңлаған (Ұзақбай жырау) [8, 98 б.]

Осындағы таспих, тағлым (тахлил), тәкбір (такбир), салауат - зікірдегі амалдардың қатарына жатады.

Тағлым – Алланың бірлігіне, барлығына ден қоюға бағыштайтын «Лә иллахи илла Аллах» деп бірнеше рет қайталау амалын білдіреді. Салауат - Мұхаммед пайғамбарға мадақ айту, сәлем жолдау. Тәкбір – «Аллаху әкбар» деп қайталау [13, 62 б.].

Таспих, жария сөздері зікірдің түрлерін білдіреді. Сопылық ілімнің дәстүрінде зікірдің құпия және жария түрлері бар. Сөздікте: «Зикр отправлялся либо громким голосом, либо тихим. З.: а) индивидуальный или личный. З., отправляемый уединенно в келье, с покрытой головой, громким голосом, шепотом или мысленно про себя, и б) коллективный З., отправляемый громко вслух на совместном собрании общины... Цель обоих З. одна – вызвать у суфия состояние экстатического транса (ваджу, фақд ал ихсан)» [2, с. 77].

Құпия зікір таспих санау арқылы жеке салынады. Жария зікір көпшілікпен, яғни жамағатпен салынатын *алқа зікірі* деп аталады. Оның алқа аталу себебі зікірге қатысушылар жағалай дөңгелене яғни алқа жасап отырады, қазақ тілінде *алқа қотан отыру* деген тіркес бар. Зікір салу кезінде алқа қотан отырудың себебін дінтанушы Б.Абдрахманов, біріншіден, жетекші ұстаздардың зікірге қатысушыларды бақылап, үнемі қадағалап отыруына ыңғайлы, екіншіден, Аллаға бағышталған құлшылық тілектің бір ортаға шоғырлануы (бір шеңбердің аясында болуы), Алланың құлшылық етушілеріне нұр-шапағатының даруына пайдалы деп түсіндіреді [14]. *Алқа* сөзінің этимологиясы сөздіктерде «дөңгелек сақина, сырға, айнала қоршап отыру» мәнінде берілген [15]. Маңғыстау жырауларындағы «алқалаған әлеумет», «алқаңа келдім еңменіп», «алқаға түсіп көрінбей», «алқалы жерде шапқандай» қолданыстарындағы «алқаның» төркіні де осы зікір салынатын, Алланы мадақтап өсиет, уағыз тыңдалатын алқадан шықса керек.

Жария зікірдің *алқадан* басқа *ара* түрі де бар. *Ара зікір* тамақты қырнап, белгілі бір әуеннің аясында салынады.

Ала таңнан аралап

Зікір айтып зарланған

Бір Алланың досты адам... (Ыбырайым ахун) [7, 315 б.]

Кейбір еуропалық зерттеушілер *ара* зікірдің түпкі мәні мен тарихын түсінбегендіктен «звук пчелы» деп түсінік берген. Дұрысында *ара* зікір Зәкәрия пайғамбардан қалған деп түсіндіріледі. Діни хикая бойынша залымдар Зәкәрия пайғамбарды өлтірмек болғанда, ол ағашқа «мені залымдардан жасыр» деп өтініш қылады. Ағаш қақ айырылып, пайғамбар ішіне кіреді. Бірақ сәлдесінің ұшы сыртта қалып қояды. Ібіліс адам кейпіне түсіп, қуғыншы залымдарға Зәкәрияның жасырынған жерін көрсетіп қояды және ағашты арамен кесуге кеңес береді. Залымдар арамен кесіп, Зәкәрияның басына жетеді. Сонда Зәкәрия денесінің ауырғанына сабыр қылып, қиналған даусы дұшпандарына естілмеу үшін, араның даусымен бірдей қылып, тамағын қырнап үн шығарып, Алланы зікір қылған күйі көз жұмады [16]. Содан бастап, қандай келген пәлеге де Зәкәриядай сабыр қылу, Алланы тамақты қырнап, аралап зікір қылу кейінгі мұсылманға үлгі болып қалады. Қожа Ахмет Ясауиде: Бәле келсе, Зәкәриядай сабыр қылам, – деген жолдар бар.

Қандай діннің болмасын, басты кредосы – адамгершілік, мұсылман дінінде адамгершілік – *имандылық* ұғымына сыйыстырылып беріледі:

Көрінде иманды жан жатады жай,

Қылығы бұл дүниеде жаққандардың

Жаны да о дүниеде иманға бай (Абыл жырау) [17, 264 б.].

Діни сөздікте: «Иман (от глагола амана в значении «верить», «уверовать») – вера, неотъемлемая часть мусульманской религий (дин). Мусульманские идеологи выделяли три основных элемента И.: словесное признание истинности Аллаху, его Писаний и посланников, внутреннее согласие, осознание сердцем истинности Аллаха, добрые дела, исполнение предписаний ислама, религиозных обязанностей» [2, с. 100].

Иман сөзі күнделікті сөйлеу тілімізде «адамгершілік, тазалық» сөздерінің баламасы ретінде жиі қолданысқа ие. «Бетінен иманы төгілген, иман жүзді, иманы бар» немесе «иманы жоқ, имансыз» қолданыстары, «иманы ұшу», «иманы тас төбесіне шығу», «иманын үйіру» т.б. тұрақты сөз тіркестері қалыптасқан.

Иманнан жарық болмайды,

Таспихқа айтып санаған (Қашаған жырау) [6, 39 б.].

Иманды сақтайтын сауыт ретінде жақсы мінез, *әдеп* пен *иба* көрсетіледі:

Дін тірегі – ибалық,

Ибаның әдеп – қақпағы

Қақпағы қымтап жабылса,

Шайтанның қиын ашпағы.

Әдеп, ақыл жоқ болса,

Тәкәппар ашу көп болса,

Иманның оңай қашпағы (Қашаған жырау) [2, 36 т.].

Яғни «иманның қашуы, иманнан айрылу» ұғымы тілімізде мұсылманшылық ережесінен ауысып қалыптасқан. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігінде *иба* – «инабат, ұят, сыпайылық, кішіпейілдік», *әдеп* – «сыпайыгершілік, ізеттілік» мағынасында түсіндірілсе [18], «Синонимдер сөздігінде» *әдеп*, *иба*, *инабат*, ізет бір синонимдік қатарда беріледі [19, 94 б.]. Жалпы тілдік қолданыста *иба*, *әдеп* жуық мағыналы сөздер болғанымен, жыраулар поэзиясында әрқайсысының өзіндік семантикалық өрісі көрініс береді. «Дін тірегі ибалық болғанда, оның қақпағы – әдеп, әдеп болмаған жағдайда иман қашады». Бұл жерде *иба* «ізеттілік, сыпайылық», ал *әдеп* ізеттіліктің бір белгісі – «кішіпейілдік пен қарапайымдылық» ұғымында қолданылып тұр. Мұсылманшылықтың бір белгісі «көркем мінез» туралы ілім жыраулар поэзиясында *әдеп*, *иба* түрінде меңзеліп отырғаны сөзсіз.

Алынған нәтижелер

Концепт – өте күрделі ұғым. Ол бір пәннің аясына сыймайды. Кейбір концептілер түрлі парадигмада, түрлі пән аясында, түрлі зерттеу әдістерін қолдану барысында ғана анықталуы мүмкін.

Суфизм ілімі қалыптастырған «шынайы адам» немесе «кәміл адам» концепциясының жыраулар поэтикасындағы дүниенің концептуалдық бейнесінде басты мәнге ие болуына жыраулық үрдістің ортаазиялық түркілік сопылық поэзиямен тамырластығы, Ясауи, С.Бақырғани, А.Иүгнеки шығармаларындағы «дүниені тану» кредосының жыраулық сөз саптауда өз ізін қалдыруы аз ықпал етпесе керек. Қожа Ахмет Ясауидің:

Менің хикметтерім Алладан пәрман,

Оқып ұққанға бар мағынасы – Құран, –

деген деген өз сөзі Хикметтің жай ғана көркем шығарма емес, бүкіл адамзатқа ортақ ақиқат ілімді айғақтайтын философиялық туынды екенін көрсетеді. Зерттеулерде түрік әлемінде сопылық ілімнің негізгі ұстанымдарының түркілік поэтикалық тіл

құдіретімен тұңғыш хатқа түсуі Жүсіп Баласағұнидың «Құтадғу білігінен» басталған деген ой айтылады. Бұған Қожа Ахмет Ясауидің:

Кітаптар көп арабша да, тәжікше,
Біздің тілде бұл жалғыз-ақ, әзірше, –

деп сөз саптауы да куә бола алады [10, 110 б.].

Сопылық ілімдегі адамгершілік, Алланы сүю арқылы Алланың махаббатымен жаратылған бүкіл он сегіз мың ғаламды түгел сүю, құрметтеу, адам мен табиғаттың тұтастығы, *обал, сауап, адал, арам, күнә, сабыр, қанағат* т.б. басты адамдық ұстанымдар қазақ халқы танымының бастау көздерінде, мифтік танымында, салт-дәстүрінде, әдет-ғұрпында, наным-сенімдері мен ырым-тыйымдарында болғаны анық. Біздің осындай қорытындыға келуімізге жыраулар дүниетанымына олардың поэтикалық тілі арқылы жасаған талдауымыз мүмкіндік береді.

Қорытынды

Сопылық дүниетанымды жалпы түркі, соның ішінде қазақ руханиятының үзілмейтін алтын шынжыры ретінде ұрпақтан-ұрпаққа жалғастырған Қ.Ясауи хикметтері болса, осы ілімді ұлттық болмыспен астастырып, қазақ даласына жеткізуде жыраулық мектептер ерекше рөл атқарды.

Жыраулық рух ежелгі түркілік болмыстың кейінгі қазақтың жазба поэтикалық үрдісіне жалғастырған аралық көпірі болды. Ясауи негіздеген ақиқат ілімі жыраулар поэзиясы арқылы Абай, Шәкәрім, М.Көпеев т.б. жазба ақындар дүниетанымына ұласты.

Жыраулар тіліндегі «шынайы адам» концептісін талдауға арналған бұл зерттеу нәтижелерін филологиялық бағыттағы мамандықтарда «жыраулар поэтикасы», «когнитивті лингвистика», «қазақ тіл біліміндегі жаңа бағыттар» ғылыми курстары үшін теориялық материал ретінде пайдалануға болады.

Әдебиет

1. Воркачев С.Г. Методологические основания лингвоконцептологии // Теоретическая и прикладная лингвистика. Вып. 3: Аспекты метакоммуникативной деятельности. – Воронеж, 2002. – 204 с.
2. Ислам. Энциклопедический словарь. – Москва: Наука, 1991. – 315 с.
3. Мырзахметұлы М. Түркістанда туған ойлар. – Алматы: Санат, 1998. – 368 б.
4. Беғалинова К. Суфизм как феномен мусульманской духовности: дисс. ...д-ра филол. наук. – Алматы, 1999. – 278 с.
5. Есім Ғ. Сана болмысы. – Алматы: Ғылым, 1994. – 224 б.
6. Тіл таңбалы ақындар // Құрастырған Қ. Жылқышыұлы. – Т. 2. – Ақтау: Printing House, 2016. – 432 б.
7. Тіл таңбалы ақындар // Құрастырған Қ. Жылқышыұлы. – Т. 3. – Ақтау: Printing House, 2016. – 416 б.
8. Тіл таңбалы ақындар // Құрастырған Қ. Жылқышыұлы. – Т. 5. – Ақтау: Printing House, 2016. – 384 б.
9. Абдул-Кадыр Иса. Истина суфизма. – Москва: Ансар, 2004. – 269 с.
10. Қожа Ахмет Ясауи. Хикмет. – Алматы: Жалын, 1998. – 652 б.

11. Кныш Ф. Мусульманский мистицизм. – Москва – Санкт-Петербург: Диля, 2004. – 453 с.
12. Тіл таңбалы ақындар // Құрастырған Қ. Жылқышыұлы. – Т. 4. – Ақтау: Printing House, 2016. – 400 б.
13. Арабша-қазақша сөздік. – Т. I. – Алматы, 1984. – 420 б.
14. Абдрахманов Б. Маңғыстау және суфизм // Жинақ: Абайтану оқулары, 5 шығарылуы. – Алматы, 2004. – 155 б.
15. Радлов В.В. Опыт словаря тюркских наречий. – Спб., 1911. – 967 с.
16. Рабғузи. Қисса-сул-әнбия. (Қазақ тіліне аударған Роза Мұқанова). – Алматы: Санат, 2001. – 243 б.
17. Тіл таңбалы ақындар // Құрастырған Қ. Жылқышыұлы. – Т. 1. – Ақтау: Printing House, 2016. – 432 б.
18. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі. – Т. 8. – Алматы: Ғылым, 1986. – 591 б.
19. Бизақов С. Синонимдер сөздігі. – Алматы: Арыс, 2007. – 640 б.

Reference

1. Vorkachev S.G. Metodologicheskie osnovaniya lingvokonzeptologii [Methodological foundations of linguoconceptology]. In: Teoreticheskaya i prikladnaya lingvistika [Theoretical and Applied Linguistics]. Issue. 3: Aspects of metacommunicative activity]. (Voronezh, 2002, 204 p.) [in Russian].
2. Islam. Enciklopedicheskij slovar' [Encyclopedic Dictionary]. Moscow, Nauka, 1991. 315 p. [in Russian].
3. Myrzakhmetuly M. Turkistanda tugan ojlar [Thoughts born in Turkestan]. Almaty, Sanat, 1998. 368 p. [in Kazakh].
4. Begalinova K. Sufizm kak fenomen musul'manskoj duhovnosti [Sufism as a Phenomenon of Muslim Spirituality]: diss. ...filol. nauk. [Doctoral Dissertation of Philology]. Almaty, 1999. 278 p. [in Russian].
5. Esim G. Sana bolmysy [The essence of consciousness]. Almaty, Nauka, 1994. 224 p. [in Kazakh].
6. Til tangbaly ahyndap [Poets with language symbols]. Hurastyrghan Zh. Zhylykshyuly [Compiled by Zh. Zhylykshyuly]. – V. 2. Aktau, 2016. 432 p. [in Kazakh].
7. Til tangbaly ahyndap [Poets with language symbols]. Hurastyrghan Zh. Zhylykshyuly [Compiled by Zh. Zhylykshyuly]. – V. 3. Aktau, 2016. 416 p. [in Kazakh].
8. Til tangbaly ahyndap [Poets with language symbols]. Hurastyrghan Zh. Zhylykshyuly [Compiled by Zh. Zhylykshyuly]. – V. 5. Aktau, 2016. 384 p. [in Kazakh].
9. Abdul-Kadyr I. Istina sufizma [The truth of Sufism]. Moscow, Ansar, 2004. 269 p. [in Russian].
10. Khozha Ahmet Yasawi Hikmet [Hikmet]. Almaty, Zhalyn, 1998. 652 p. [in Kazakh].
11. Knysh A. Musul'manskij misticizm [Muslim mysticism]. Moscow-Saint-Petersburg, Dilia, 2004. 453 p. [in Russian].
12. Til tangbaly ahyndap [Poets with language symbols]. Hurastyrghan Zh. Zhylykshyuly [Compiled by Zh. Zhylykshyuly]. – V. 4. Aktau, 2016. 400 p. [in Kazakh].
13. Arabsha-qazaqsha sozdik [Arabic-kazakh dictionary]. – V. I. Almaty, 1984. 420 p. [in Kazakh].
14. Abdrakhmanov B. Mangystau zhane sufizm [Mangystau and Sufism]. Zhinah: Abajtanu ohulary, 5 shyzharylyuy [Reading Abaeology Issue 5]. Almaty, 2004. 155 p. [in Kazakh].
15. Radlov V.V. Opyt slovarya tyurkskih narechij [Experience of the dictionary of Turkic dialects]. Saint Petersburg, 1911. [in Russian].
16. Rabhuzi Hissa-sul-anbiya [Epic of the saints]. Almaty, Sanat, 2001. 243 p. [in Kazakh].
17. Til tangbaly ahyndap [Poets with language symbols]. Hurastyrghan Zh. Zhylykshyuly [Compiled by Zh. Zhylykshyuly]. – V. 1. Aktau, 2016. 432 p. [in Kazakh].

18. Hazah tilining tusindirme sozdigi. – T. 8. [Explanatory dictionary of the Kazakh language, – V. 8.]. Almaty, Gylym, 1986. 591 p. [in Kazakh].
19. Bizakov S. Sinonimder sozdigi [Dictionary of synonyms]. Almaty, Arys, 2007. 640 p. [in Kazakh].

*B.I. Nurdauletova

*Sh. Yessenov Caspian State University of Technologies and Engineering, Aktau,
Republic of Kazakhstan
(E-mail: nurdauletova@mail.ru)*

*Corresponding author: nurdauletova@mail.ru

M.T. Shokaev

*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan
(E-mail: mshokhayev@mail.ru)*

A.B. Kenganova

*Sh. Yessenov Caspian State University of Technologies and Engineering, Aktau,
Republic of Kazakhstan
(E-mail: kenganova.anar@mail.ru)*

The concept of a perfect human in the poetics of zhyrau

Abstract. Zhyrau are Akyns – storytellers of a special art who create and disseminate the oral poetic creations of the people. The oral epic tradition existed in ancient Greece, Arabia, among the Turkic peoples and until the 40-50s of the XX century – in Albania, Yugoslavia, Bulgaria, and Macedonia. The main feature of the Zhyrau poetic tradition is that the legends are passed down from generation to generation orally rather than in writing. The worldview in Zhyrau poetry is determined by universal human values such as life and death, joy and sorrow, homeland, which are revealed in the conceptual intentions of the national consciousness, namely the concepts of a perfect human being, the creation of the world and the fatherland.

The article is devoted to the understanding of Sufism in the work of Kazakh zhyrau, especially the numerous zhyrau of Western Kazakhstan. The authors note that in the study of Sufism there are still no systematic studies that show the role of Sufism in the spiritual and moral development of a person, his cultural and intellectual development. Among the European scholars to whom the authors refer, there are contradictory opinions about the main postulates of Sufism.

The authors state that the concept of ‘kamili insan’, a perfect person, is one of the main purposes of the teachings of Sufism, the attainment of full human individuality through spiritual purification, asceticism and a person’s rejection of material values. In addition, other important terms of Sufism such as zikir, pikir etu, shukur etu, taubaga kelu, taglym, and iman are subjected to philosophical, theological, historical, cultural and semantic analysis in the article. Poetic texts of zhyrau-akyns served as illustrative material for this analysis.

Keywords: conceptual methodology, zhyrau, Sufism, perfect human, religious thesaurus, value, text of poems.

*Б.И. Нурдаулетова

*Каспийский государственный университет технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова,
Ақтау, Республика Казахстан
(E-mail: nurdauletova@mail.ru)*

*Автор для корреспонденции: nurdauletova@mail.ru

М.Т. Шохаяев

*Евразийский национальный университет им Л.Н. Гумилева,
Нур-Султан, Республика Казахстан
(E-mail: mshokhayev@mail.ru)*

А.Б. Кенганова

*Каспийский государственный университет технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова,
Ақтау, Республика Казахстан
(E-mail: kenganova.anar@mail.ru)*

Концепт совершенного человека в поэтике жырау

Аннотация. Жырау – это обладатели особого искусства, творящие и распространяющие устное поэтическое творчество народа. Устная эпическая традиция существовала в Древней Греции, Аравии, у тюркских народов, а до 40-50-х годов XX века – в Албании, Югославии, Болгарии, Македонии. Главная особенность поэтической традиции жырау заключается в том, что сказания из поколения в поколение передаются устно, а не письменно. Образ мироздания в поэзии жырау определяется общечеловеческими концептами такими, как жизнь и смерть, радость и печаль, родная земля, раскрывающимся в концептуальных интенциях национального сознания, каковыми являются понятия совершенный человек, творение мира, отчизна.

Статья посвящена пониманию суфизма в творчестве казахских жырау, в частности многочисленных жырау Западного Казахстана. Авторы отмечают, что в исследовании суфизма до сих пор нет системных подходов, раскрывающих роль суфизма в духовно-нравственном становлении человека, его культурном, интеллектуальном развитии. Среди европейских ученых, на которых ссылаются авторы, имеются весьма противоречивые суждения об основных постулатах суфизма.

Авторы отмечают, что понятие *камилли инсан* ‘совершенный человек’ – один из основных смыслов учения суфизма, достижение человеком полной человеческой индивидуальности через духовное очищение, аскетизм, отказ от материальных ценностей. Кроме того, и другие значимые понятия суфизма, такими, как *зікір, пікір ету, шүкір ету, тәубаға келу, тағлым, иман* в статье подвергаются философскому, теологическому, историко-культурному анализу. Иллюстративным материалом для данного анализа послужили поэтические тексты жырау-акынов.

Ключевые слова: концептуальная методология, жырау, суфизм, совершенный человек, религиозный тезаурус, ценность, текст поэм.

Авторлар туралы мәлімет:

Нұрдаулетова Бибайша Илиясқызы, филология ғылымдарының докторы, қазақ филологиясы кафедрасының профессоры, Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, 32 шағын ауданы, Ақтау, Маңғыстау облысы, Қазақстан Республикасы.

Scopus ID – 57221665637

Шохаяев Мұстафа Табигатулы, докторант, қазақ әдебиеті кафедрасы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ. Сәтбаев көш., 2, Нұр-Сұлтан, Қазақстан Республикасы.

Кенганова Анар, магистрант, Ш. Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті, 32 шағын ауданы, Ақтау, Маңғыстау облысы, Қазақстан Республикасы.

Information about authors:

Nurdauletova Bibaysha Iliyaskyzy, Doctor of Philology, Professor of Kazakh Philology Department, Sh. Yessenov Caspian State University of Technologies and Engineering, 32 microdistrict, Aktau, Mangystau region, Republic of Kazakhstan.

Scopus ID – 57221665637

Shokhaev Mustafa Tabigatuly, PhD student, Department of Kazakh literature, L.N. Gumilyov Eurasian National University, K. Satbaev str., 2, Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan.

Kenganova Anar, Master student, Department of Kazakh Philology, Sh. Yessenov Caspian State University of Technologies and Engineering, microdistrict 32, Aktau, Mangystau region, Republic of Kazakhstan.

Сведения об авторах:

Нурдаулетова Бибайша Илиясовна, доктор филологических наук, профессор кафедры казахской филологии, Каспийский университет технологий и инжиниринга им. Ш. Есенова, 32 микрорайон, Актау, Мангыстауская область, Республика Казахстан.

Scopus ID – 57221665637

Шохаяев Мұстафа Табигатулы, докторант, кафедра казахской литературы, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. К. Сатбаева, 2, Нур-Султан, Республика Казахстан.

Кенганова Анар, магистрант, кафедра казахской филологии, Каспийский университет технологий и инжиниринга им. Ш. Есенова, 32 микрорайон, Актау, Мангыстауская область, Республика Казахстан.